

Sygn. akt V CSKP 22/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

SSN Tomasz Szanciło

w sprawie z powództwa R. Ł.
przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) S.A. w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 6 maja 2021 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 27 września 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

I. uchyla zaskarżony wyrok częściowo:

1. w punkcie 1 tiret pierwsze co do oddalenia powództwa w zakresie odsetek ustawowych za opóźnienie od kwoty 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem odszkodowania od dnia 12 kwietnia 2016 r. do dnia 18 sierpnia 2016 r.,

2. w punkcie 2 co do oddalenia apelacji powoda w zakresie punktu III wyroku Sądu Okręgowego w O. oddalającego powództwo co do odsetek ustawowych za opóźnienie od kwot:

a. 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem zadośćuczynienia od dnia 12 kwietnia 2013 r. do dnia 11 kwietnia 2016 r.,

b. 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem odszkodowania od dnia 12 kwietnia 2013 r. do dnia 11 kwietnia 2016 r.;

II. zmienia wyrok Sądu Okręgowego w O.:

1. w punkcie III w ten sposób, że zasądza od Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) S.A. w W.

na rzecz R. Ł. odsetki ustawowe za opóźnienie od kwot:

a. 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem zadośćuczynienia od dnia 12 kwietnia 2013 r. do dnia 11 kwietnia 2016 r.,

b. 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem odszkodowania od dnia 12 kwietnia 2013 r. do dnia 18 sierpnia 2016 r.;

2. oddala apelację pozwanego co do odsetek ustawowych za opóźnienie od kwoty 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) tytułem odszkodowania od dnia 12 kwietnia 2016 r. do dnia 18 sierpnia 2016 r.;

III. zasądza od R. Ł. na rzecz Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) S.A. w W. kwotę 2.700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 27 września 2018 r. w sprawie z powództwa R. Ł. przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) SA w W. o zapłatę na skutek apelacji obu stron zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w O. z 21 lutego 2018 r. w ten sposób, iż w pkt II oddalił powództwo ponad zasądzoną tam kwotę 30.000 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 19 sierpnia 2016 r. do dnia zapłaty, w pkt IV zasądził od strony Pozwanej na rzecz Powoda 770 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, w pkt V nakazał stronie Pozwanej, aby uiściła na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w O. 2.274 zł tytułem brakującej opłaty od pozwu, oddalił apelację strony Pozwanej w pozostałym zakresie oraz apelację Powoda, zasądzając od Powoda na rzecz Pozwanego 2.376 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego i nakazując stronie pozwanej, aby uiściła na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w O. 24 zł tytułem brakującej opłaty od apelacji.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w O. zasądził od Pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) S.A. w W. na rzecz Powoda R. Ł. kwotę 30.000 tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od 12 kwietnia 2016 r. do dnia zapłaty (pkt I wyroku) i kwotę 66.937,82

tytułem odszkodowania z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od 12 kwietnia 2016 r. do dnia zapłaty (pkt II wyroku), w pozostałej części powództwo oddalił (pkt III wyroku) oraz zasądził od Pozwanego na rzecz Powoda kwotę 4.669,38 tytułem zwrotu kosztów procesu, a także nakazał ściągnąć od Pozwanego na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w O. kwotę 4.642 tytułem nieuiszczonej opłaty od pozwu, a także nakazał zwrócić na rzecz Powoda kwotę 634,96 tytułem niewykorzystanej zaliczki na biegłego.

Powyższe orzeczenie zostało wydane przy ustaleniu, iż w dniu 4 października 2010 r., w miejscowości S., doszło do potrącenia L. Ł., przez samochód osobowy. W następstwie odniesionych w wypadku obrażeń L. Ł. zmarł. Do wypadku doszło z powodu upojenia alkoholowego kierowcy - sprawcy wypadku. W chwili wypadku sprawca miał 0,71 mg/1 alkoholu w wydychanym powietrzu. W dacie zdarzenia samochód sprawcy ubezpieczony był u pozwanej z tytułu obowiązkowego OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Sąd Rejonowy w K. II Wydział Karny skazał sprawcę wypadku prawomocnym wyrokiem za występki z art. 177 § 2 w zw. z 178 § 1 Kodeksu karnego (k.k.) oraz art. 178a § 1 k.k.

Tragicznie zmarły był ojcem R. Ł.. Powód bardzo przeżył śmierć ojca. W chwili śmierci ojca zamieszkiwał wspólnie z rodzicami. Łączyła go z ojcem bardzo silna więź, ojciec przez całe życie otaczał go opieką. Utrata najbliższej osoby spowodowała poczucie ogromnego bólu i osamotnienia. W dniu 16 maja 2011 r. zmarła matka Powoda. Powód pismem doręczonym 18 czerwca 2013 r. zgłosił Pozwanemu szkodę. Pozwany w toku prowadzonego postępowania likwidacyjnego uznał swoją odpowiedzialność i decyzją z 27 sierpnia 2012 r. tytułem zaliczki na poczet przyszłych płatności przyznał kwotę 10.000,00 zł, zaś decyzją z 14 stycznia 2013 r. przyznał zadośćuczynienie za krzywdę doznaną na skutek śmierci ojca L. Ł. w wysokości 20.000 zł, a także kwotę 30.000 zł tytułem odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej. R. Ł. cierpi na poważną chorobę genetyczną i degenerację siatkówki oczu (choroba Stargardta), która jest nieuleczalna i powoduje postępującą ślepotę. Z tej przyczyny Powód jest częściowo niezdolny do pracy i ma przeciwwskazanie zwłaszcza do podejmowania wysiłku i forsownych czynności lub zajęć wymagających koordynacji ruchowej lub obciążających wzrok. Zmarły L. Ł. był człowiekiem energicznym i zdyscyplinowanym. Pracował jako

górnika w Kopalni Węgla Kamiennego „M.”. W chwili śmierci otrzymywał emeryturę górniczą w wysokości 2.491,18 zł netto. Zmarły cieszył się dobrym zdrowiem, był aktywny fizycznie i zajmował się sprawami gospodarstwa domowego, gdzie zamieszkiwał razem z synem R., który w chwili śmierci ojca był osobą dorosłą, utrzymywał się z niskiej renty z tytułu niezdolności do pracy wysokości ok. 472,06 zł - 505,81 zł oraz podejmował zatrudnienie w warunkach pracy chronionej uzyskując płace w granicach najniższej płacy krajowej. Ze względu na chorobę korzystał jednak z pomocy finansowej ojca, a także z jego wsparcia we wszystkich sprawach dotyczących życia codziennego, a także w kwestiach dotyczących leczenia, ojciec partycypował także w kosztach ponoszonych przez Powoda z tego tytułu. Zmarły ponosił także koszty utrzymania wspólnego gospodarstwa. Ojciec Powoda także zapewniał opał na zimę przysługujący mu z tytułu deputatu węglowego w ilości 3 ton. Po śmierci ojca sytuacja materialna R. Ł. uległa znacznemu pogorszeniu, bowiem Powód utracił środki utrzymania, których dobrowolnie dostarczał mu ojciec. Wszystkie opłaty i koszty życia oraz leczenia, które wcześniej finansował zmarły ojciec, obciążają wyłącznie Powoda. W tej sytuacji zmuszony był szukać dodatkowej pracy zarobkowej, pracować w godzinach nadliczbowych, co nie jest wskazane ze względu na jego stan zdrowia. Ponadto utrata najbliższej mu osoby wywołała poczucie, że został sam ze swoją chorobą, co powoduje stany depresyjne i obawę o przyszłość.

Przy tak poczynionych ustaleniach faktycznych Sąd Okręgowy uznał, że powództwo zasługiwało na częściowe uwzględnienie, mając po pierwsze na względzie, że strona pozwana nie negowała także swojej odpowiedzialności, co do zasady uznając częściowo roszczenie Powoda R. Ł. w zakresie dochodzonego przez niego zadośćuczynienia i odszkodowania wypłacając kwotę po 20.000 zł zadośćuczynienia i 30.000 zł odszkodowania. Sporną pomiędzy stronami była wysokość adekwatnego w rozumieniu art. 446 § 4 k.c. zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wskutek śmierci osoby najbliższej jak również wysokość odszkodowania wynikającego z art. 446 § 3 k.c.

Odnosnie do zadośćuczynienia Sąd Okręgowy uznał, iż Powód powinien otrzymać je w dodatkowej wysokości 30.000 zł. W ocenie Sądu łączna kwota

przyznana Powodowi stanowi właściwą rekompensatę za cierpienia i ból po stracie ojca.

Jako podstawę orzeczenia o odszkodowaniu Sąd Okręgowy wskazał art. 446 § 3 k.c. W świetle zebranych dowodów nie budziło wątpliwości Sądu Okręgowego, że wskutek śmierci ojca sytuacja życiowa Powoda uległa znacznemu pogorszeniu.

Ustalając wysokość należnego Powodowi odszkodowania Sąd podzielił stanowisko Powoda, iż ojciec pomimo podeszłego wieku przeżyłby jeszcze pięć lat. Zmarły aktywnie współuczestniczył w utrzymaniu osób z nim zamieszkujących za jego życia, tj. małżonki i Powoda. Z tych względów Sąd dokonał podziału jego emerytury do czasu śmierci matki Powoda, tj. do 16 maja 2011 r., między trzy osoby, a po jej śmierci między dwie. Wysokość świadczenia emerytalnego oraz deputatu węglowego Sąd ustalił na podstawie ustaleń biegłego z zakresu rachunkowości emerytalno-rentowej. Natomiast co do równowartości deputatu węglowego w kolejnych latach Sąd przyjął, iż kwota ta powinna zostać zaliczona w całości, bowiem dom w którym zamieszkiwał powód wraz z rodzicami był ogrzewany w całości bez podziału przykładowo na pomieszczenia zajmowane przez każdego z domowników. W ocenie Sądu pogorszenie sytuacji życiowej Powoda polegało nie tylko na utracie pomocy finansowej, ale również pomocy w drobnych sprawach, przysług i świadczeń osobistych, jak zakupy, załatwianie spraw urzędowych, pomoc przy leczeniu. W związku z tym Sąd zgodnie z żądaniem pozwu ustalił, że z tego tytułu należy się Powodowi kwota 10.000 zł. Reasumując, ostateczna należna kwota odszkodowania wynosi zdaniem Sądu Okręgowego 96.937,82 zł. Ponieważ Pozwany wypłacił już 30.000 zł, zatem w wyroku zasądzona została na rzecz Powoda kwota 66.937,82 zł tytułem odszkodowania.

Orzekając o odsetkach, Sąd Okręgowy wskazał, że Powód wystosował wezwanie do zapłaty w dniu 19 marca 2012 r. (data wpływu do pozwanego to 21 marca 2012 r.), zatem termin do spełnienia świadczenia wynosił, zgodnie z art. 817 k.c. w zw. z art. 481 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 455 k.c., 30 dni i upłynął w dniu 20 kwietnia 2012 r. W dniu 14 stycznia 2013 r. Pozwane Towarzystwo wydało

ostateczną decyzję o przyznaniu zadośćuczynienia i odszkodowania rzecz Powoda R. Ł., a pozew w niniejszej sprawie wpłynął do Sądu 12 kwietnia 2016 r. Brak było racjonalnego uzasadnienia, aby odsetki zasądzać od 12 kwietnia 2013 r., skoro Powód przez 3 lata nie dochodził wyższych kwot odszkodowania i zadośćuczynienia. Sąd I instancji przyjął, że pozew w niniejszej sprawie stanowi nowe wezwanie do zapłaty i data wniesienia go do Sądu decyduje, że strona pozwana pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia. Ponadto, co do żądania odszkodowania, to Powód dopiero w pozwie sprecyzował sposób wyliczenia kwoty odszkodowania.

Orzeczenie o kosztach procesu Sąd Okręgowy wydał na podstawie art. 100 k.p.c.

Apelacje od wyroku wywiodły obie strony.

Strona Pozwana zaskarżyła wyrok w pkt II, VI, V i VI, zarzucając naruszenie prawa procesowego mające wpływ na treść wydanego orzeczenia, a to art. 233 k.p.c. poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów wskutek uchybienia zasadom logicznego rozumowania i doświadczenia życiowego w części dotyczącej ustaleń faktycznych i wybiórczą ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego, art. 328 § 2 k.p.c. poprzez nienależyte wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia i niewłaściwe uzasadnienie, błędy w ustaleniach faktycznych mające wpływ na treść rozstrzygnięcia szczegółowe opisane w apelacji. W konsekwencji strona pozwana zarzuciła naruszenie przez Sąd Okręgowy przepisów prawa materialnego poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie tj. art. 6 k.c. poprzez jego pominięcie i uznanie, iż w myśl w/w przepisu Powód wykazał zasadność swoich roszczeń, art. 361 § 1 k.c. poprzez uwzględnienie roszczeń, pomimo iż nie pozostają w adekwatnym związku przyczynowym z zaistniałą szkodą i nie stanowią normalnych następstw działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła, art. 446 § 3 k.c. polegające na przyznaniu powodowi kwoty 66.937,82 zł z tytułu stosownego odszkodowania za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej ponad kwotę 30.000,00 zł pomimo tego, iż Powód nie wykazał, aby nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, które nie zostałyby zrekompensowane przez Pozwanego. Wniósł o zmianę

zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w zaskarżonej części oraz zasądzenie od Powoda na rzecz Pozwanego kosztów procesu za obie instancje według norm przepisanych lub o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji, z jednoczesnym przekazaniem temuż Sądowi kwestii rozstrzygnięcia o kosztach procesu.

Powód zaskarżył wyrok w części oddalającej żądanie zasądzenia na jego rzecz odsetek za okres od 12 kwietnia 2013 r. do 11 kwietnia 2016 r., zarzucając błędną wykładnię art. 359, art. 481, art. 455 i art. 817 k.c. oraz niezastosowanie art. 14 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z 2021 r., poz. 854) oraz błędne ustalenia, iż pozew w sprawie stanowi nowe wezwanie do zapłaty decydujące o zwłoce Pozwanej, że dopiero w pozwie Powód sprecyzował sposób wyliczenia kwoty odszkodowania.

Zarzucając powyższe, Powód wniósł o zmianę wyroku poprzez uwzględnienie jego żądania o zasądzenie odsetek także za okres od 12 kwietnia 2013 r. do 11 kwietnia 2016 r. oraz zasądzenie kosztów postępowania.

Obie strony w odpowiedzi na apelację przeciwnika procesowego wносиły o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego na swoją rzecz.

Sąd Apelacyjny uznał, iż apelacja strony pozwanej była uzasadniona w części, a apelacja Powoda nie zasługiwała na uwzględnienie. Sąd II instancji wskazał, iż Sąd Okręgowy dokonał w przeważającej mierze prawidłowych ustaleń faktycznych w sprawie, które stanowiły podstawę rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego, odmiennie jedynie należało ustalić datę doręczenia stronie pozwanej pisma zgłaszającego szkodę Powoda, co nastąpiło pismem z 19 marca 2012 r., doręczonym w dniu 21 marca 2012 r. Uznano, iż chybiony był zarzut strony pozwanej naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. O naruszeniu tego przepisu można mówić jedynie wówczas, gdy uzasadnienie wyroku nie zawiera elementów pozwalających na weryfikację stanowiska sądu, zaś skarżący winien wykazać dla skuteczności stawianego w tym zakresie zarzutu, że nie ma z tej przyczyny możliwości jednoznacznej rekonstrukcji podstaw rozstrzygnięcia sprawy. Analiza uzasadnienia

Sądu I instancji wskazała, że zawiera ono wszelkie konieczne elementy i nie pozostawia wątpliwości jakimi motywami kierował się Sąd I instancji przy dokonywaniu oceny zasadności powództwa.

Zarzuty apelacji strony pozwanej wskazujące na naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w istocie odnosiły się raczej do naruszenia przepisów prawa materialnego, tj. art. 446 § 3 k.p.c. poprzez przyjęcie, że w ustalonych okolicznościach faktycznych odpowiednią sumą odszkodowania jest kwota łącznie 96.937,82 zł. Sąd Okręgowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych co do wysokości dochodów osiągniętych przez zmarłego ojca powoda przed jego śmiercią, ustalonego w rodzinie sposobu ponoszenia bieżących opłat za utrzymanie domu, pomocy bieżącej ojca dla syna w sprawach życia codziennego, w ponoszeniu częściowo kosztów leczenia Powoda, ale ocena tak ustalonego stanu faktycznego dla potrzeb ustalenia wysokości stosownego odszkodowania nie była prawidłowa. Powód może samodzielnie ponosić koszty swojego bieżącego utrzymania, niezależnie od pogorszenia jego sytuacji w związku z utratą pomocy ojca w tym zakresie. Z ustaleń Sądu I instancji wynikało, że ojciec Powoda w znacznym stopniu przyczyniał się do ponoszenia kosztów jego utrzymania, przeznaczając na ten cel 1/3 swojej emerytury, a po śmierci matki Powoda w 2011 r. - połowę. Takie wyliczenie nie było uzasadnione. Na skutek śmierci ojca faktycznie doszło do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej Powoda w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. Nawet jeśli Powód także może pracować w warunkach pracy chronionej oraz otrzymuje rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy, to bieżąca pomoc ojca, tak finansowa jak i osobista, z pewnością ułatwiała Powodowi życie i pozwalała mu żyć na wyższym poziomie, niż z wykorzystaniem tylko własnych, ograniczonych możliwości zarobkowania. Jednocześnie, w ocenie Sądu Apelacyjnego, zbyt dużym uproszczeniem, nieznajdującym uzasadnienia ani w istocie odszkodowania uregulowanego w art. 446 § 3 k.p.c., ani w ustaleniach faktycznych sprawy, było przyjęcie, że swój dochód zmarły ojciec dzielił po równo pomiędzy trzy osoby do chwili śmierci matki Powoda, a następnie między dwie osoby. Z twierdzeń pozwu wynikało, że ojciec Powoda pomagał finansowo nie tylko jemu, ale także pozostałym dorosłym, ale cierpiącym na poważne choroby dzieciom. Można uznać za zgodne z zasadami doświadczenia życiowego, że głównym beneficjentem tej pomocy był Powód R. Ł.,

mieszkający wraz z ojcem do jego śmierci. Nie mogło to być jednak, w ocenie Sądu Apelacyjnego, tożsame z matematycznym przeliczeniem sum, które otrzymywałby Powód od ojca, jakie zastosowano w zaskarżonym wyroku. Ustalenia nie mogły jednak skutkować uwzględnieniem apelacji strony Pozwanej w całości. Wbrew zarzutom Powód wykazał bowiem, że doszło do znacznego pogorszenia jego sytuacji życiowej, uzasadniającego przyznanie stosownego zadośćuczynienia. Na podstawie dominującego stanowiska prezentowanego w orzecznictwie oraz w piśmiennictwie przyjęto, że przewidziane w art. 446 § 3 k.c. znaczne pogorszenie sytuacji życiowej uzasadniające zapłatę stosownego odszkodowania odnosi się wyłącznie do sfery materialnej, jednak badając przesłanki zasądzenia odszkodowania, należało mieć na uwadze całokształt okoliczności wywołanych śmiercią osoby bliskiej, wpływających ostatecznie na sytuację majątkową członka rodziny. Przedmiotem kompensacji za pomocą stosownego odszkodowania w myśl art. 446 § 3 k.c. są szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytne lub trudne do wyliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej. Pogorszenie sytuacji życiowej polega bowiem nie tylko na pogorszeniu obecnej sytuacji materialnej, lecz także na utracie realnej możliwości samej stabilizacji warunków życiowych lub ich realnego polepszenia. Mając także na uwadze fakt, że Powód mógł liczyć na finansowe wsparcie ojca, w ocenie Sądu Apelacyjnego, sumą, która w okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy mogła być uznana za należne stosowne odszkodowanie, jest łączna kwota 60.000 zł. Uwzględniając już wypłaconą powodowi w toku postępowania likwidacyjnego z tego tytułu kwotę 30.000 zł, zasadnym było więc zasądzenie na rzecz powoda dalszej sumy 30.000 zł.

Z uwagi na powyższe zaskarżony wyrok podlegał zmianie w punkcie II poprzez oddalenie powództwa ponad zasądzoną tam kwotę 30.000 zł, przy czym mając na uwadze granice apelacji oraz wynikający z art. 382 k.p.c. obowiązek Sądu *ad quem* prawidłowego zastosowania przepisów prawa materialnego niezależnie od podniesionych przez Skarżącego zarzutów w tym zakresie, zmiana objęła także zasądzone przez Sąd Okręgowy w punkcie II zaskarżonego wyroku odsetki ustawowe za opóźnienie za okres od 12 kwietnia 2016 r. do 18 sierpnia 2016 r. Podzielając bowiem stanowisko Sądu Okręgowego, iż w okolicznościach

faktycznych niniejszej sprawy w okresie od wydania decyzji przyznającej Powodowi odszkodowanie i zadośćuczynienie do dnia wezwania o wypłatę wyższych kwot, strona pozwana nie pozostawała w opóźnieniu w zapłacie, brak było podstaw do uznania, że datą, od której w takie opóźnienie popadła był dzień wniesienia pozwu. Konsekwentnie bowiem należało uznać, że datą taką może być najwcześniej dzień następny po otrzymaniu przez stronę pozwaną pozwu zawierającego żądanie zasądzenia kwot przewyższających sumy ustalone i wypłacone przez stronę Pozwaną w postępowaniu likwidacyjnym, co nastąpiło 18 sierpnia 2016 r.

Nie zasługiwała na uwzględnienie apelacja Powoda, w której zakwestionował początkową datę naliczania odsetek za opóźnienie. Jak wynika z materiału dowodowego, do zgłoszenia szkody stronie pozwanej doszło 21 marca 2012 r. Termin wypłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela wskazuje art. 14 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, zgodnie z którym zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie w terminie 30 dni licząc od dnia złożenia przez poszkodowanego lub uprawnionego zawiadomienia o szkodzie, a gdyby wyjaśnienie w terminie powyższym okoliczności niezbędnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania okazało się niemożliwe, odszkodowanie wypłaca się w terminie 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe. *Ratio legis* powołanego przepisu jest takie samo, jak przyjęto w art. 817 k.c., tj. opiera się na uprawnieniu do wstrzymania wypłaty odszkodowania tylko w wypadkach wyjątkowych, gdy istnieją niejasności co do samej wysokości odpowiedzialności ubezpieczyciela albo wysokości szkody. Ustanawiając krótki termin spełnienia świadczenia ustawodawca wskazał na konieczność szybkiej i efektywnej likwidacji szkody ubezpieczeniowej. Niezależnie jednak od tych regulacji ustawowych należy pamiętać, że ocena tego, czy dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia, powinna zostać przeprowadzona z uwzględnieniem okoliczności faktycznych sprawy. W rozważanym przypadku były one takie, że ubezpieczyciel przystąpił do postępowania mającego na celu likwidację szkody i decyzją z 14 stycznia 2013 r. przyznał Powodowi zadośćuczynienie w wysokości 20.000 zł oraz odszkodowanie w kwocie 30.000 zł. W orzecznictwie sądowym

wskazuje się, że wymagalność roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę i początkowy termin naliczania odsetek ustawowych za opóźnienie w jego zapłacie zależy od okoliczności każdego indywidualnie rozpatrywanego przypadku. Podobnie należy rozpatrywać zasadność roszczenia o odszkodowanie za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej. W orzecnictwie główny wątek rozważań w tym zakresie odnosi się do kwestii związanych z możliwością ustalenia już w postępowaniu likwidacyjnym przez ubezpieczyciela wszystkich okoliczności istotnych dla ustalenia zasady i zakresu należnych poszkodowanemu świadczeń (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 30 stycznia 2004 r., sygn. akt I CK 131/03, 4 listopada 2008 r., sygn. akt II PK 100/08, OSNP 2010, Nr 10, poz. 108, 18 lutego 2011 r., sygn. akt I CSK 243/10, niepublikowany). Wskazuje się jednak także, że z chwilą wypłacenia kwoty ustalonej przez ubezpieczyciela obowiązek wypowiedzenia się co do tego, czy jest to kwota odpowiednia, powraca do wierzyciela (poszkodowanego). Od chwili zgłoszenia przez niego żądania dalszych roszczeń, zakład pozostaje w opóźnieniu, o ile roszczenia są uzasadnione. W okolicznościach faktycznych sprawy Sąd Okręgowy miał na względzie to, że Powód po otrzymaniu w styczniu 2013 r. decyzji o wysokości przyznanego mu zadośćuczynienia i odszkodowania w żaden sposób nie zakwestionował tych sum, co uczynił dopiero w pozwie po ponad trzech latach. W tych okolicznościach zasługiwało na akceptację stanowisko Sądu Okręgowego, że dopiero od dnia wezwania strony Pozwanej o zapłatę wyższych kwot należne są Powodowi odsetki ustawowe za opóźnienie.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok w zakresie, w którym uznał za zasadne zarzuty apelacji strony pozwanej, o czym orzekł w pkt 1. wyroku. Natomiast w zakresie, w jakim nie podzielił apelacji strony pozwanej oraz odnośnie do apelacji Powoda w całości, na podstawie art. 385 k.p.c. orzekł w punkcie 2. o oddaleniu apelacji.

Częściowa zmiana rozstrzygnięcia Sądu Okręgowego co do *meritum* sprawy skutkowałą koniecznością zmiany także rozstrzygnięcia o kosztach procesu w postępowaniu pierwszoinstancyjnym.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wywiódł Powód, zaskarżając orzeczenie w całości i wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w części, tj. co do pkt 1., 3. i 4. wyroku w całości oraz co do pkt 2. wyroku w części oddalającej apelację Powoda. Ewentualnie wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i rozstrzygnięcie sprawy co do istoty, stosownie do art. 398¹⁶ k.p.c. Nadto wniósł o zasądzenie od Pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił, na podstawie art. 398³ § 1 k.p.c., rażące naruszenie prawa materialnego polegające na błędnej jego wykładni oraz niewłaściwym jego zastosowaniu przez nieuwzględnienie wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności oraz ocenę znajdującego się materiału dowodowego bez jego wszechstronnego rozważenia, a w szczególności odnośnie do pkt 2. zaskarżonego wyroku w zakresie oddalającym apelację Powoda - naruszenie art. 446 § 3 i § 4 k.c. w zw. art. 817 § 1 k.c. i art. 14 ust 1. ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych - poprzez błędną ich wykładnię, naruszenie art. 354 § 2 k.c. i art. 355 § 2 k.c. w zw. z art. 817 § 1 k.c. i art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych - poprzez błędną ich wykładnię, naruszenie art. 481 § 1 i 2 k.c., art. 455 k.c. w zw. z art. 817 § 1 k.c. i art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych - poprzez błędną ich wykładnię, odnośnie do pkt 1 zaskarżonego wyroku w zakresie zmieniającym wyrok Sądu Okręgowego na niekorzyść powoda - naruszenie art. 446 § 3 k.c. poprzez błędną wykładnię.

Pozwany wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej w całości i zasądzenie od Powoda kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy postanowieniem z 28 sierpnia 2019 r. odrzucił skargę kasacyjną w części odnoszącej się do punktu 2. zaskarżonego wyroku w zakresie, w którym oddalono apelację strony Pozwanej oraz w części odnoszącej się do punktu 4. zaskarżonego wyroku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie w zakresie, w jakim Powód kwestionował rozstrzygnięcie co do terminu zasądzenia od Towarzystwa

Ubezpieczeń i Reasekuracji (...) S.A. odsetek ustawowych za opóźnienie od kwot zasądzonych tytułem zadośćuczynienia oraz odszkodowania. Zgodnie z art. 817 § 1 k.c., ubezpieczyciel obowiązany jest spełnić świadczenie w terminie trzydziestu dni, licząc od daty otrzymania zawiadomienia o wypadku. Wyjątkowo zaś, w świetle § 2 tego przepisu, w razie, gdyby niemożliwe okazało się wyjaśnienie w powyższym terminie okoliczności koniecznych do ustalenia odpowiedzialności ubezpieczyciela albo wysokości świadczenia, świadczenie powinno być spełnione w ciągu czternastu dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe. W każdym jednak razie bezsporną część świadczenia ubezpieczyciel powinien spełnić w terminie przewidzianym w art. 817 § 1 k.c.

Zbliżony mechanizm liczenia terminów spełnienia świadczenia ubezpieczeniowego zawiera ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych w art. 14. Zgodnie z ust. 1 tegoż przepisu, zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie w terminie 30 dni licząc od dnia złożenia przez poszkodowanego lub uprawnionego zawiadomienia o szkodzie. Natomiast, jak wskazano w ust. 2 art. 14, w przypadku gdyby wyjaśnienie w terminie, o którym mowa w ust. 1, okoliczności niezbędnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania okazało się niemożliwe, odszkodowanie wypłaca się w terminie 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe, nie później jednak niż w terminie 90 dni od dnia złożenia zawiadomienia o szkodzie, chyba że ustalenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania zależy od toczącego się postępowania karnego lub cywilnego. W terminie, o którym mowa w ust. 1, zakład ubezpieczeń zawiadamia na piśmie uprawnionego o przyczynach niemożności zaspokojenia jego roszczeń w całości lub w części, jak również o przypuszczalnym terminie zajęcia ostatecznego stanowiska względem roszczeń uprawnionego, a także wypłaca bezsporną część odszkodowania.

Zgodnie z regułami ogólnymi wyznaczonymi przepisami Kodeksu cywilnego oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, odsetki ustawowe należą się wierzycielowi od dnia wymagalności roszczenia. Zarówno odszkodowanie, jak i zadośćuczynienie za krzywdę stają się wymagalne po wezwaniu ubezpieczyciela

przez poszkodowanego (pokrzywdzonego) do spełnienia świadczenia odszkodowawczego (art. 455 § 1 k.c.). Od tej zatem chwili biegnie termin do odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.). Reguły te zostały zmodyfikowane w art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, która przewiduje jako zasadę ogólną obowiązek spełnienia świadczenia przez ubezpieczyciela w terminie 30 dni począwszy od dnia złożenia przez poszkodowanego lub uprawnionego zawiadomienia o szkodzie.

Zasada ta może doznawać wyjątków, jednak jedynie w zakresie i na zasadach przewidzianych w odpowiednich przepisach (zob. art. 14 ust. 2 ustawy). W orzecnictwie, na gruncie roszczeń o zadośćuczynienie, przyjmuje się, że jeżeli zobowiązany do spełnienia świadczenia z tytułu zadośćuczynienia pieniężnego nie spełnia świadczenia w terminie ustalonym zgodnie z art. 455 k.c., bądź wynikającym z przepisu szczególnego (tj. art. 14 ust. 1 ustawy), poszkodowany może żądać zapłaty odsetek ustawowych od dnia opóźnienia począwszy od upływu tego terminu, w zakresie w jakim zasądzone na jego rzecz zadośćuczynienie należało mu się już w tym dniu. Jeżeli zaś sąd ustali, że żądane zadośćuczynienie w całości lub w części odpowiada rozmiarowi krzywdy istniejącej dopiero w chwili wyrokowania, uzasadnione jest zasądzenie odsetek od całości lub części tego świadczenia od tej daty (zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 18 lutego 2011 r., sygn. akt I CSK 243/10, 8 marca 2013 r., sygn. akt III CSK 192/12, z dnia 3 marca 2017 r., sygn. akt I CSK 213/16, 31 maja 2019 r., sygn. akt IV CSK 149/18, niepublikowane).

Zasada wskazana w art. 14 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych nie może być uznana za podlegającą dowolnej modyfikacji poprzez odwołanie się każdorazowo do kryterium konieczności uwzględnienia okoliczności faktycznych sprawy. Wówczas bowiem zasada przewidziana w ustawie w istocie stałaby się wyjątkiem lub co najwyżej swoistą normą „programową”, wskazówką interpretacyjną dla sądu orzekającego o terminie wymagalności roszczenia odszkodowawczego. Tymczasem w razie złożenia zawiadomienia o szkodzie to ubezpieczyciel jako profesjonalista obowiązany jest ocenić okoliczności sprawy i ustalić, czy i w jakiej wysokości świadczenie powinno być przezeń spełnione, zaś po bezskutecznym upływie wskazanego w art. 14 ust. 1 ustawy terminu musi liczyć

się z koniecznością uiszczenia należnych odsetek. Po otrzymaniu zawiadomienia ubezpieczyciel jako profesjonalista korzystający z wyspecjalizowanej kadry i w razie potrzeby z pomocy rzeczoznawców (art. 355 § 2 k.c.) - obowiązany jest do ustalenia przesłanek swojej odpowiedzialności, czyli samodzielnego i aktywnego wyjaśnienia okoliczności wypadku oraz wysokości powstałej szkody. Nie może też wyczekiwać na prawomocne rozstrzygnięcie sądu. Bierne oczekiwanie na wynik toczącego się procesu naraża ubezpieczyciela na ryzyko popadnięcia w opóźnienie lub zwłokę w spełnieniu świadczenia odszkodowawczego. Rolą sądu w ewentualnym procesie może być jedynie kontrola prawidłowości ustalenia przez ubezpieczyciela wysokości odszkodowania (wyrok Sądu Najwyższego z 16 grudnia 2011 r., sygn. akt V CSK 38/11, niepublikowany).

W razie zgłoszenia w zawiadomieniu o szkodzie odpowiedniej kwoty tytułem odszkodowania (zadośćuczynienia) uprawniony nie ma obowiązku ponownego jej zgłaszania w wypadku, gdyby ubezpieczyciel ustalił inną jej wysokość. Nie zmienia tego także wskazanie, iż co do zasady wierzyciel (poszkodowany) powinien wówczas odnieść się (wypowiedzieć) co do tego, czy kwotę przyznaną przez ubezpieczyciela uznaje za wystarczającą, a tym samym odstępuje od dochodzenia należności w zakresie wykraczającym poza jej wysokość. Nie można także w związku z tym przyjąć, że pozew w sprawie stanowi nowe wezwanie do zapłaty i data wniesienia go do sądu rozstrzyga o konieczności uznania, że strona pozwana pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia. W niniejszej sprawie zakres dochodzonego świadczenia z tytułu odsetek ustawowych za opóźnienie wyznaczają ramy czasowe żądania Powoda, który jako termin *a quo* oznaczył dzień 12 kwietnia 2013 r. Sąd w tym zakresie jest związany zakresem żądania pozwu (art. 321 § 1 pkt 1 k.p.c.).

W niniejszej sprawie Skarżący nie wykazał natomiast naruszenia przez Sąd *ad quem* art. 446 § 3 k.c. Sądy obu instancji dokonały bowiem całościowej oceny sytuacji rodzinnej i majątkowej, która jest konieczna dla ustalenia wysokości odszkodowania. Nie można zgodzić się z ogólnikową tezą Skarżącego, iż odmienne ustalenie wysokości odszkodowania przez Sąd *ad quem* uczynił to Sąd I instancji, stanowiło arbitralną ingerencję w strefę uznania Sądu I instancji, a w konsekwencji świadczyć ma o naruszeniu art. 446 § 3 k.c. Sąd II instancji dokonał

szczegółowej analizy i oceny zakresu należnego odszkodowania, w szczególności wskazując, iż Powód może osiągnąć własne dochody z pracy w warunkach pracy chronionej w wysokości wynagrodzenia minimalnego ponad rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy, a zatem może samodzielnie ponosić koszty swojego bieżącego utrzymania. Ocena taka nie wykracza poza ramy dopuszczalne na gruncie art. 446 § 3 *in fine* k.c., który uzależnia możliwość przyznania przez Sąd stosownego odszkodowania najbliższym członkom rodziny od znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej wskutek śmierci poszkodowanego. Odszkodowanie, którego można dochodzić na podstawie art. 446 § 3 k.c. ma charakter szczególny, bowiem jego rozmiar jest uzależniony od oceny sytuacji materialnej osoby, która może dochodzić takiego świadczenia, a także pozostaje w znacznym stopniu niewymierny bądź trudny do jednoznacznego wykazania, co daje podstawę do twierdzenia, iż jego ustalenie przez sąd *meriti* powinno być dokonane przez sąd z uwzględnieniem sytuacji życiowej zainteresowanego. Zazwyczaj wobec niemożności precyzyjnego obliczenia rozmiaru szkody należy uznać, iż na mocy art. 446 § 3 k.c. sąd jest władny zasądzić osobie najbliższej zmarłego kwotę ryczałtową odszkodowania pieniężnego, mając na względzie znaczne pogorszenie sytuacji życiowej (materialnej) tej osoby na skutek śmierci najbliższego członka rodziny. Jak każda postać odszkodowania *ex delicto*, również to zasądzone na podstawie art. 446 § 3 k.c. nie może prowadzić do wzbogacenia się poszkodowanego. Byłoby to bowiem sprzeczne z istotą instytucji kompensacji uszczerbku majątkowego. Wobec powyższego Sąd Najwyższy podziela stanowisko, iż przepis ten nie hołduje zasadzie pełnego odszkodowania (art. 361 § 2 k.c.), przyznając istotny zakres swobody oceny sądowi *meriti*, zaś w ramach znacznego pogorszenia sytuacji życiowej najbliższego członka rodziny zmarłego w rozumieniu § 3 art. 446 k.c. nie mieszczą się wszelkie możliwe szkody majątkowe pozostające w związku przyczynowym ze śmiercią poszkodowanego. Rozmiar należnego odszkodowania wyznacza zmieniona wskutek śmierci sytuacja materialna osoby dochodzącej odszkodowania i to, iż w konsekwencji śmierci poszkodowanego uległa ona znacznemu pogorszeniu w porównaniu z sytuacją wcześniejszą, w której zmarły przyczyniał się w istotnym zakresie do jej ukształtowania. Ciężar dowodu w tym zakresie każdorazowo spoczywa na podmiocie, który dochodzi odszkodowania.

Sąd Najwyższy podziela stanowisko prezentowane w dotychczasowym orzecnictwie, iż przewidziane w art. 446 § 3 k.c. odszkodowanie obejmuje szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytne lub trudne do precyzyjnego wyliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 października 1970 r., sygn. akt III PZP 27/70, OSNCP 1971, nr 7-8, poz. 120). Szczególny charakter szkody oznacza potrzebę daleko idącej indywidualizacji zakresu świadczeń na podstawie art. 446 § 3 k.c., gdyż rozmiar odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej jest uzależniony od sytuacji majątkowej i życiowej rodziny, statusu majątkowego zmarłego i jego możliwości zarobkowych. Prawidłowa wykładnia określenia „stosowne odszkodowanie” w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. powinna uwzględniać także wartość ekonomiczną odszkodowania. Musi ono wyrażać taką kwotę, która odczuwalna jest jako realne, adekwatne przysporzenie zarówno przez uprawnionego, jak i z obiektywnego punktu widzenia uwzględniającego ocenę większości rozsądnie myślących ludzi (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z: 30 czerwca 2004 r., sygn. akt IV CK 445/03, Monitor Prawniczy 2006, nr 6, s. 315, 11 lipca 2012 r., sygn. akt II CSK 677/11, 31 maja 2019 r., sygn. akt IV CSK 149/18, niepublikowane).

Ponadto, ustalenie podlegającego naprawieniu rozmiaru szkody i krzywdy powinno nastąpić według stanu istniejącego w dacie wyrokowania, jednak nie zawsze oznacza to, że zakres ów jest odmienny od tego, który istniał w dacie, w której uprawniony zgłosił swoje roszczenia zakładowi ubezpieczeń. Termin wymagalności roszczenia o wypłatę odszkodowania i zadośćuczynienia kompensującego krzywdę i szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym powinien być oznaczony z uwzględnieniem wysokości świadczeń należnych z obu tych tytułów w momencie zgłoszenia odpowiedzialnemu za naprawienie szkody roszczenia o wypłacenie zadośćuczynienia i odszkodowania (wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2018 r., sygn. akt V CSK 142/17, niepublikowany). W tym zakresie skarga kasacyjna podlegała oddaleniu.

Nie można ponadto zapominać o tym, iż odszkodowanie należne na podstawie art. 446 § 3 k.c. nie musi stanowić odszkodowania pełnego w rozumieniu art. 361 § 2 k.c., lecz z woli ustawodawcy „stosownym”, tj. takim, które ułatwi

przystosowanie się uprawnionemu do zmienionej sytuacji życiowej. Dyspozycja tego przepisu nie obejmuje zatem obowiązku wyrównania wszystkich szkód ustalonych szczegółowo, pozostających w związku przyczynowym ze śmiercią członka bliskiej rodziny. Roszczenie służy wyrównaniu uszczerbku majątkowego, przysługując tym z członków rodziny zmarłego, u których śmierć osoby bliskiej spowodowała znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej. Świadczenie z tego tytułu powinno być przyznawane według stopnia pogorszenia sytuacji każdego z uprawnionych (postanowienie Sądu Najwyższego z 20 sierpnia 2014 r., sygn. akt IV CSK 144/14, niepublikowane). Oznacza to, że każdorazowo ocena powinna być dokonana przez sąd *meriti* stosownie do okoliczności sprawy.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c., a o kosztach postępowania za obie instancje i postępowania kasacyjnego zgodnie z art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c.

ke